

zottabb munkát kíván. A magunk munkahelyén teljesítsük kötelességünket úgy, mint a múltban, példátadva mindenkinek.

Németh István*

*A N. Sz. e tanulmány íróját örömmel üdvözi, mint állandó munkatársát, aki ezentúl a népiskolai kérdések ébrentartására folyóiratunk szerkesztésében tevékenyen részt vesz.

A film és a kézi pergőkép problémája a szemléltetésben

A valóság elemzése győz meg bennünket, hogy a világmindenség az élet végső elemzésben: nyugalmi állapot és mozgás. Sztatikus elhelyezkedés és dinamikus megnyilatkozás. A kettő örök ellentétként csap össze a lét határtalanságában s mindkettőjük lényegükből folyó tragédiája, hogy a sztatikus felhalmozódása dinamizmusba vágyakozik, s a mozgás megbékélő nyugalom felé törekszik. A valóság e kettős állapota úgy is felfogható, mint tér és idő viszonya. A tér a sztatikus hatalom, az idő benne tomboló dinamikus tényező. Rokonságukat és egymásra utaltságukat elárulják azzal is, hogy mind a kettő egyszerre kezdte létezését: a teremtett világ teremtésével. Mert az idő nem más, mint a mozgás mértéke, s így elindulása összeesik az első mozgás lehetőségével; a tér pedig a teremtett valóság határoltága, következésképpen a valóság formába lépésének pillanatával kezdődött.

A valóság e kozmológikus keresztmetszeti nézéséből és lényegi meghatározásából az következik, hogy az életről, mely sztatikus állapot és dinamikus mozgás, az a szemléltetési mód fog tökéletes valóságközlést nyújtani, mely maga is sztatikus és dinamikus egyszerre. Ilyen pedig kettő van: a film s a kézi pergőkép. Mindkettő lényege a kép és a mozgás. A kép adja a valóság egyik megfelelőjét: a sztatikus elemet; a mozgás, mint történés és cselekvés a valóság másik összetevőjét: az élet dinamikáját. Kép és mozgás a filmben, illetve a kézi pergőképben is egységbe fonódva jelenik meg előttünk, s így lesznek az élet tökéletes, utólérhetetlenül alkalmas szemléltető eszközeivé.

Szükségesnek látszik, hogy röviden, tömören ismertessük az oktatófilm pedagógiai értékelését, hogy ilyen módon megteremthesük az összehasonlítási alapot a film és a kézi pergőkép között, s egyben kimutassuk, hogy a film mellett égetően szükség van az új szemléltetési eszközre a kézi pergőképre is az oktatás sikeresebbé tételében.

A film fontossága és szükségessége a tanításban, mint szemléltetési eszköz, ma már vitán felülálló. Elég hivatkoznunk az alsó és középsiskolákban a filmoktatás területén elért eddigi eredményekre, s nem lesz kétséges egy percig sem, hogy a film a tanítást élővé, élményszerűvé, vonzóvá és könnyűvé teszi. Érthető tehát, ha úgy emlegetik a filmet, mint korunk pedagógiai nagyhatalmát, mely diadalmasan tartja bevonulását a modern oktatásba.

A film szerepe a koncentráció terén még a szemléltetésben elért oktatófilm eredményeknél is fontosabb. Mi is az a koncentráció? A módszeres koncentráció abból a megállapításból indul ki, hogy az élet, mely körül fog bennünket, a kultúra, melytől a tananyagot kiválogatjuk, egységes egész. Az élet, mely e pillanatban itt zajlik körülöttünk, lakó területünk tája, melyre rátekinünk, nem áll csak fizikai jelenségekből, vegyi folyamatokból, földrajzi elemekből, történeti, régészeti, élettani, vallási vonatkozásokból, hanem mindezek együttesen fölbonthatatlan egységbe fonódnak: az egész és oszthatatlan létté, s a ráépülő kultúrává. Az a tanítás fogja tehát az életet legjobban megközelíteni, a kultúrát leghívebben visszaadni, mely nem bontja mindezeket mozaikszerűen széteső elemismeretekre, hanem megismerésük után is biztosítja szerves összefüggésüket.

Külföldön nagy irodalma van a kultúrának ilyen egységben való átadásának. Elég itt hivatkoznunk a német „Gesamtunterricht“ kulturáramlatra. Ezt az irányt diadalra vinni lényegénél fogva legtokéletesebben a film tudja. Mert a film az által, hogy mindent egységben, egészként, létszerűen ad, megadhat mindent, mit a valóság élet ad vagy megtagad.

A film nyújtotta valóságközlés azonban több is és kevesebb is a nyers valóságnál. A film nem egyszerűen a külvilág összefényképezése, halmaza, hanem a fényképező gép lenszéje mögött a szem lenszéje, az ember értelmező tudata, a rendező művészi intuíciója is rátekin a felveendő tájra, jelenetre. Az intuíciónak lesz feladata az eszményítés, vagyis a legjellemzőbb vonások kiemelése és tökéletes, művészi csoportosítása. Mindez pedig azért, hogy a néző, a tanuló az életnek valóban azt a szelvényét lássa meg, amelyet film érzékeltetni akar. Ismeretes ugyanis az, hogy amit látunk, azt nem biztos, hogy nézzük is. Látás és nézés nem összeeső fogalmak. A tanuló a szemléltetések alkalmával sok mindent lát, mint pusztán átvonuló benyomást anélkül, hogy azt észrevenné, azt értelmezné, azt megfigyelné, s mint képzet alakításra alkalmas anyagot elraktározná. A film óriási ereje éppen abban áll az oktatás területén, hogy ezt a lélektani „nézést“ segíti elő a valóság intuitív kihangsúlyozásával. Ez a művészi intuíció így a film, következőképpen az oktatófilm lényegéhez is hozzátartozik, s éppen ez a választóvonal művészi és nem művészi filmek között. Itt találkozik a film legmélyebben az esztétikával, s ez a magyarázata annak is, miért oly nehéz igazi jó oktatófilmet készíteni, mert valóságérzéssel és művészi intuícióval kell készülnie.

Fejtegettük, mit hoz a film kívülről az ember, a tanuló lelkébe, mint az életet ábrázol tökéletes szemléltetési és koncentrációs mód; most pedig megkíséreljük vázolni azokat a lélektani hatásokat, melyek az ember lelkében szövevényesen végigjátszódnak a film pergetése alatt.

Miben rejlik a film hatásának lélektani titka? Mint minden bonyolult lélektani folyamat, a film hatásának pszichológiai magyarázatánál sem jelölhetünk meg egyetlen kiváltó okot, mert akkor

igen messze esnék az igazságtól. Számptalan lélektani szál fut össze, melynek végeredménye egy ilyen összetett lelki élmény. Gondolom azonban, hogy megközelítjük az igazságot, ha a következő okokat vesszük fel.

A film az életet adja, mégpedig annak kiszínezett, eszményített, művészi keretbe foglalt szeletét. Ahol pedig az élet hat ránk, még hozzá a művészet lélekformáló erejével, ott a hatás elmaradhatatlan és fölmérhetetlen. Ez az egyik ok.

A másik pedig az, hogy a film nemcsak az értelemhez, nemcsak az akarathoz szól, nemcsak az érzelemhez, hanem mindeháromhoz együttesen, az egész emberhez, a teljes lélekhez, a lélek tudati és tudatalatti rétegéhez egyszerre; oszthatatlanul és maradék nélkül megmozgatja, fölrázza a lelki erőket.

Igaz, hogy az oktatófilm első sorban az ismereteket akarja gazdagítani, az értelmet művelni, azonban egy pillanatig sem kétséges, hogy az értelmi erők foglalkoztatása mellett egyenlő feladatának érzi a film az esztétikai, érzelmi és akarati képzést is. Röviden a formális képzésnek azt a módját, melynek végső eredménye: a személyiség, a faji öntudat, az objektivált nemzeti kultúra személyi fölszívódása, a szociális, érzelmi és művészi alapösztönök kibontakozása az értelmi élet harmonikus kifejelesztése mellett. Mi lenne e magasztos célok elérésére alkalmasabb eszköz, ha nem éppen a film? Az oktatófilm ezen a téren kimondhatatlan gazdagságú lehetőséggel rendelkezik. A szemem, ezen a legtökéletesebb szemléletgyűjtő érzékszerven keresztül behatol a lélek mélyébe, s ott valóságos zajlást, áramlást, sőt vihart hoz létre. Miért is az oktatófilm szó nem fejezi ki a filmoktatás lényegét, mely éppen nemcsak oktatás, értelmi formálás, hanem még ennél is nagyobb érzelmi, esztétikai és etikai hatás. A film hatásának titka és ereje az utóbbiakban rejlik. Az életet „megélelti“. Ez a lélektani kifejezés azt jelenti, hogy a lelket az intuición átélésen keresztül vezeti. A film az értelem számára megfoghatatlan, irracionális lényeg megéreztetésének egyik legkitünőbb eszköze.

A film e rövid pedagógiai értékelése után módunk lesz bemutatni az új szemléltetési eszközt a kézi pergőképet, s feleletet tudunk adni arra a kérdésre, mi teszi szükségessé a kézi pergőkép alkalmazását a film mellett a tanításban.

Mi a kézi pergőkép? Kisebb lapokból összeállított füzet, amelynek lapjairól valamely mozgásjelenségről egyenlő időközökben felvett, vagy rajzolt pillanatképek úgy vannak rögzítve, hogy a lapoknak az újjaink között való lepergetésekor az egymásra eső (vagy egymásról felemelkedő) pillanatképek a szemlélőben a mozgás érzését keltik.

Ebből a leírászerű meghatározásból sok minden azonnal világossá válik. Először is az, hogy „nihil novi sub Sole“ „semmi sem új a Nap alatt.“ A kézi pergőkép sem új találmány. Amerikában már 1866-ban ismeretes volt, mint játékszer. Németországban „Film-block“ néven ma is forgalomba hoznak olyan füzeteket, amelyeknek lapjain vezető politikai személyiségek egy-egy jellemző mozdulatát, üdvözlési módját rögzítették meg pillanatképekben. Az ilyen fü-

zeteket ezrével árusítják, s a közönség tömegével veszi, hogy gyönyörködhessék, szórakozhassék kedvenceinek mozdulatában. Fronton járt katonáink is hoztak magukkal ilyen „Filmblockokat“. Ellenben új ennek az eszköznek a tanítás területén való alkalmazása, s az egyes tárgyak módszeres egységeire való részletes földolgozása. A kézi pergőkép alkalmazása a tanítás területén magyar felfedezés, Jeges Károly tan. kép. int. tanár találmánya. Életre hívását lélektani, pedagógiai és anyagi szempontok tették szükségessé, hogy így szemléltetési lehetőséget nyújtson a film által nem érinthető területeken, s áthidalja azt az űrt, ami az állókép és a film között fönnáll.

A kézi pergőképpel való kísérletek azt igazolják, hogy mozgásérzet nemcsak akkor keletkezik bennünk, ha az egymástól kevésbé különböző pillanatképek oly gyorsan következnek egymásután, mint pl. a mozgóképszínházban, vagy az oktatófilm-gépben, tehát mp-ként 15—20—25-ször, hanem sokkal kevesebb képváltásnál is. Így pl. 4—5 képváltás már a mozgás érzetét kelti. Vizsgálat tárgyává téve az agyfiziológiai folyamatokat, fölvetődik az a probléma, hogy a látási inger és a látási agyfiziológiai inger tudatosulása, lelki beiktatódása között eltelt idők egymásra rakódásával, illetve egybefolyásával megmagyarázható-e egyedül a kézi pergőkép működése közben keletkezett mozgásérzet? Vagyis pusztán a pozitív utókép legminimálisabb számegységével előállítható mozgás érzetéről van-e szó, vagy fel kell tételeznünk az agyban lejátszódó mástermészetű lelki folyamatot is. Hajlunk a felé a nézet felé, hogy mind a kettőnek közre kell játszódnia az így kapott mozgásérzet keletkezésében.

A kézi pergőképpel létrehozott látással, mozgásérzettel kapcsolatos a képvibrálás problémája is. Ismert tény, hogy a film, a mozi nagyon igénybe veszi a szemet. A teljes elsötétítéssel, és világossággal járó tekintélyes fényerőingadozás fárasztja a szemet. A kézi pergőképnél ilyen fényerőingadozás nincs, a képvibrálás le van csökkentve, s mégis mozgáshoz jutunk a nélkül, hogy bonyolult mechanikai szerkezetre és fényvetítésre volna szükség.

Az eddig vázolt gondolatok is elégségesek annak a ténynek a megállapításához, hogy a film és a kézi pergőkép egy töről fakadt két hajtás, nem idegenek egymástól, nem is versenytársak. Nem dolgoznak egymás ellen, bizonyos vonatkozásban kiegészítik egymást és megfelelően alkalmazva egymás hatását kölcsönösen elősegítik és fokozzák.

A kézi pergőkép mozgóképkeltési módja szerint az állókép és mozgókép között van, mintegy átmenet a kettő között. Átmenet, mert pergetve mozgás érzetét kelti, de mivel bármely lapnál meg is állhat a pergető kéz, tökéletes állóképszemléltetés is lehetséges. Sőt, adott esetben visszafelé is forgatható, ami a mozgással szemléltethető tanítási részlet tökéletesebb megismerését teszi lehetővé.

Más területet dolgoz fel a film és más problémát old meg a kézi pergőkép minden rokonságuk mellett is. A film mindig nagyobb számú, valami egészen sajátos problémakört ölel föl, a kézi pergőkép pedig az ismeretnek alig egy órára terjedő módszeres egységét, illetve a módszeres egység egy-egy főbb mozzanatát, gerinc problémáját. A film az ünnepnap, a kézi pergőkép a hétköznap

a tanításban. Örült nagy költség kiadása nélkül nem érdemes külön filmet készíteni a kisebb anyagrészekről, míg a kézi pergőképnek, ezeknek a kicsi módszeres egységeknek a megvilágítása a rendeltetése. Film készítéséhez hatalmas befektetés szükséges, míg kézi pergőképet bármelyik tanár, bármelyik diák készíthet filléres áron, bárhol és bármikor, csak egy kis jóakarattal kell hozzá, s annak a felelősségnek a tudata, hogy a jobban, a tökéletesebben szemléltetett, tehát megértett és átadott ismeret és tudás, a legszentebb nemzetépítés. Ismeretes az is, hogy a film tömegszemléltetést végez, nincs tekintettel az egyéni különbségekre. A film pergetése alatt egyformán, egyenlő gyorsan kell felfogniok, megérteniök a legjobbaknak, de a leggyengébbeknek is, mert a gép nem vár. A film pergetéssel „leadott” anyagot fel kell utána módszeresen dolgozni, a kézi pergőképpel pedig magyarázunk és megértetünk. Itt minden egyes tanuló saját egyéniségének, felfogóképességének megfelelően, ütemben és ideig pergeti a füzetet, míg csak tökéletesen meg nem érti a mozgásjelenséggel értelmezett tanítási egységet. A kézi pergőképet a tanulók maguk állíthatják elő, vagy ha készen is kapják, mindig saját maguk végzik saját maguknak a szemléltetést. Már pedig a cselekvő szemléltetésnek ez a legtökéletesebb, a diák lelkületéhez legjobban hozzásimuló szemléltetési módja.

Aki pedig azt a nehézséget említené meg, hogy a kézi pergőképpel kevés anyagot lehet csak szemléltetni, azt sietünk megnyugtatni, hogy az egyes tárgyak szinte föl sem dolgozható mennyiségben nyújtják a kézi pergőkép elé a szemléltetésre alkalmas anyagot. Csak ízelítőül, — tehát nem teljes felsorolásban, — rámutatunk itt az egyes tárgyak szemléltető módszeres egységeire. Hittan: az ó- és újszövetség jelenetei, kimagasló személyeinek cselekedetei, a szertartástan egyes részei stb., magyar: egyenes és fordított szórend, Petőfi bolyongásai, a dramatizálható irodalmi részek stb., történelem: a honfoglalás, mohácsi csata, a fontosabb események és személyek bemutatása; német nyelv: a szótanulás, név és tárgy képeinek összekapcsolásával; földrajz: a hegyek keletkezése, a naprendszer stb., növénytan: a gomba növése, rügyfakadás, a sejt osztódása stb.; egészségtan: a szív működése stb.; vegytan: kristályrendszerek, az atomok kapcsolódása, cserebomlás; mennyiségtan: egyenes és fordított arányosság, függvényszerű kapcsolatok megjelenítése, a funkcionális szemlélet fejlesztése, szögek a körben, a kör területe, területszámítás, köbtartalomszámítás, a differenciálművelés fogalma, integrálszámítás stb.; fizikában: fénytörés, a szem alkalmazkodóképessége, a vektor fogalma, a gyorsuló mozgás, hajítások, rezgőmozgás, szivattyús kutak, a hangtalálkozás, a fonográf, a gőzgép, a robbanó motor, a rádiócső működése, telefon, a villanymotor, a váltakozó áram stb. stb.

A filmnek csodálói és lelkes hirdetői vagyunk, s amikor csak lehet hangsúlyozzuk az oktatásban elfoglalt döntő szerepét. Fejlesztésünk folyamán ezt világosan kifejezésre juttattuk. De ugyanakkor meghirdetjük a kézi pergőképnek is szükségességét és sürgős bevezetését az oktatásba, s rendületlenül hisszük, hogy „a gondolat tuléli a kezdeti nehézségeket és amennyiben meglévő kívánság, vagy

szükséglet kielégítésére irányul, követeli a megvalósítást!'' A szükséglet fönnáll, s mi, akik fajunkat féltő és szerető aggodalommal dolgozunk és gondolkodunk a magyarság minél tökéletesebb szellemi és erkölcsi kiművelésén, magasba lendítésén nem akarjuk magunkhoz közelférközni engedni azt a sejtést, hogy egy ilyen döntő jelentőségű pedagógiai vívmány mint a kézi pergőkép, fölkarolásban, lelkes támogatásban és fogadtatásban csak azért nem részesülne, mert magyar gondolat.

Sebestyén János

IRODALOM

Pintér Lajos, Korszerű latin nyelvtanítás. Kaposvár, 1943. A szerző kiadása. 254 lap.

Jókorá bátorság és nagy áldozatkészség kellett ahhoz, hogy egy vidéki tanár saját kiadásában egy 254 oldalas szakkönyvet adjon ki csak azért, hogy „igaz szeretettel” szolgálja a magyar tanügy, a gimnáziumi latin tanítás érdekét. Ugy gondolom, hogy a szerző nemes szándékának legszebb jutalma az lesz, ha kartársai szívesen fogadják, maguk és a könyvtár számára megrendelik e hasznos és értékes könyvet.

Pintér Lajos szakfelügyelő könyve korszerű. Bár az iskola művelődési anyagában egyszer a humaniorák, máskor a reáliák vannak előtérben, az európai keresztény művelődés azonban változatlan szilárdsággal ragaszkodik a latin nyelvhez, s a magyar tanároknak a magyarság szempontjából is szeretniök és ápolniök kell a latin nyelvet. Az Utasítások is figyelmeztetnek bennünket arra, hogy a latin nyelv alapvető szerepet tölt be a magyar művelődés történetében, s a latin nyelv tanításában meg kell értetni művelődésünk római eredetét és elemeit.

A tudós és lelkes szerző könyve egyik fejezetében részletesen beszámol arról, hogy a különböző korokban milyen volt a latin nyelv tanítása a középiskolában. A különböző módszerek ismertetése után helyesen állapítja meg, hogy az Utasítások pontosan megszabják a latin nyelvtanítás feladatát, s a cél elérésére legjobban szolgáló u. n. munkáltató módszer alkalmazását. Ezenkívül azonban a tanároknak szükségük van oly kézikönyvre, mely a latin nyelv korszerű módszerének alkalmazását gyakorlatilag is bemutatja és megismertet azokkal a didaktikai eljárásokkal és fogásokkal, melyek a kitűzött anyag mindennapi feldolgozását könnyítik meg. Korszerű Pintér Lajos könyve, mert a munkáltató oktatás szellemét valósítja meg, ahogy annak didaktikai követelményeit Kerschensteiner klasszikus művében megállapította, s ahogyan ezt nálunk Klebelsberg gróf kultuszminiszter életbe is léptette. Az 1938 évben kiadott Utasítások szellemében Pintér az eredményes tanítás érdekében elsősorban kívánja a latin nyelvtani anyag célirányos megrövidítését. Részletesen felsorolja, hogy az eddig használt nyelvtanokból mely részek hagyhatók el a tanítás kára nélkül, s az anyagcsökkentéssel járó időnyereség mellett azt hangsúlyozza, hogy könnyebbé és sikeresebbé kell tenni a nyelvtanítás módszerét.

Pintér nem foglalkozik a nyelvtanítás elméletével, hanem e helyett részletesen kidolgozott óraterveket közöl az apperceptív vagy genetikus indukálás módszerének bemutatására. Az órák lefolyását, a tanmenetet részletesen tár-